

## Serbscy wědomostnicy dohlad do swójeho skutkowanja dali



Na njedawnym Institutnym dnju w Budyskim Serbskim domje wobdźěli so wjac hač 50 zajimcow. Štyri wědomostne referaty scěhowachu nimo sobudźělačerjow Budyskeho Serbskeho instituta kaž dr. Franc Šen (naprawo) tež zajimcy druhich serbskich zarjadnišćow a hosćo, mjez nimi Katja Brankačec (nalěwo).  
Fota: SN/M. Bulank

Prof. dr. Dietrich Šořta:

# „Institut čini swóje džěło“

Wědomostnicy Budyskeho Serbskeho instituta su zjawnosć dohlad do swójeho skutkowanja dali. Na přikładze štyrjoch přednoškow pokazachu woni wjac hač 50 přitomnym, z čim so zaběraja. „Serbska zjawnosć ma prawo, zhonić, što Serbski institut čini. Skrótko prajene: Institut čini swóje džěło!“ To rjekny nawoda zarjadnišća prof. dr. Dietrich Šořta w swóich zawodnych słowach. Dr. Sonja Wölkowa, Annett Brězanec, dr. Marija Měrcinowa a dr. Cordula Ratajczakowa předstajichu zajimcam wuslědki swóich slědženjow. Při tym wukopa so kopica zajimawostkow.

### Wliw němčiny dale bóle přiběra

Starši njetrjebaja so boječ, zo jich džěci w našej dwurěčnej kónčinje prawje němšce njenawuknu, hdyž do serbskeje pěstowarnje chodza. Tole zwěsći dr. Sonja Wölkowa, přepytujonaložowanje němčiny mjez předšulskeho džěćimi, kotrychž maćerna rěč je serbsčina. Dale wona wobswětli, kotry wliw wukonja maćerščina na němsku rěč džěci. Swoje wuslědki je wědomostnica na njedawnym institutnym dnju w Budyšinje předstajila. Wuziwała je za to wobšěrny material, kotryž běštej jeje kolegowce dr. Jana Šolčina a Ludmila Budarjowa we wjacorych serbskich džěćacych přebywanjach nazběrajoj. Sonja Wölkowa zložowaše so při tym na material z lěta 2007, nastaty w Chróšćanskej pěstowarni. Swoje wuslědki přirunowaše wona nimo toho ze slědženjemi Frida Michałka a Helmuta Protzy z lěta 1967 a 1974. Mjez

druhim hladaše wědomostnica dokładnje na wužiwanje pronomenow, ród substantiwow, na infinitiwne konstrukcije kaž tež na slowoslěd w tworjenych sadach a dalše aspekty.

Nastupajo slowoslěd napadny Wölkowej w cyłkownje 475 přepytowanych sadach jenož wosom wotchilenjow wot prawidloweho slowoslěda, štož sej z paralelemi k serbsčinje wjasnja. Wliw serbsčiny na slowoslěd němškeje sady je tu přewšo snadny. Hinak je to při ródze substantiwow-wěcownikow. W 101 padze, w kotrychž hodzi so ród na formje kongruentneho artikla abo adjektiva zwěsćić, wuziwachu džěci 44 razow wopačny ród, kaž na přikład „der Karnickel“ (tón nukl) abo „die Schwamm“ (ta hubica). „Pokaza so, zo smy neuralgiski dypk namakali: Frekwencna hódnota je z 45,4 procentami poměrnje wysoka“, tak Wölkowa. Hladajo na požčowanje serbskich slowow w němškich tekstach je wona tež w materialu z Chróšćic někotre přikłady namakala. Dohromady zwěsći 22 padow, přerěznje 1,29 na džěco. „Tute wobsteja pak individualnje, štož rěči za interpretaciju jako fenomen wěšteje fazy rěčneho wuwica: Pola pjeć džěci so požčonki ze serbsčiny njejewja, pola dzešac po jeničkim přikładze, za to koncentruje so dwanaće požčonkow pola štyrjoch džěci. Někotre słowa kaž ‚die Lappe‘ abo ‚die murja‘ so časčišo jewja“, wona wuzběhny.

Frido Michałk a Helmut Protze běštaj w swóich přepytowanjach w 60. a 70tych lětach zwěsćioj, zo njehodzi so w Radworju „wo tendency k němškej jednorěčnosći młodeje generacije rěčeć. Tu spóznamy wuwice z kompleksneje ke koordinowanej němško-serbskeje dwurěčnosći.“ Přirunanja wuslědkow dr. Sonje Wölkowej a přepytowanjow Michałka a Protzy pokazuja, „zo je so typ dwurěčnosće, kotryž bě Michałk 1976 w Radworju wobkedžbowal, zaše

skeje dwurěčnosći.“ Přirunanja wuslědkow dr. Sonje Wölkowej a přepytowanjow Michałka a Protzy pokazuja, „zo je so typ dwurěčnosće, kotryž bě Michałk 1976 w Radworju wobkedžbowal, zaše



Dr. Sonja Wölkowa přepytowaše němčinu serbskich pěstowarskich džěci.

tri lětdzesatki w katolskim teritoriju etablěrowal a dale wuwil. Při tym pak docpěwaja džěcistaw doc derje koordinowane dwurěčnosće stajnje zašo“, rozložil wědomostnica. Tak zwěsćeja wědomostnicy hižo do šulskeho zastupa wo wjele mjenje zjawow serbskeho wliwa na němčinu, hač bě to před 30 lětami samo hišće typiske za šulske džěci.

W swóich zakončacych słowach pak skedźbni dr. Wölkowa tež na druhu stronu medalje. Wliw němčiny na serbsku rěčnu praksu dale sylnje přiběra. „Zdžěla njedocpěwaja šulerjo po wuchodženju šule ani dospołnu aktiwnu spisownorěčnu kompetencu w serbsčinje“, tak Wölkowa.

Swoje wjeselo nad slědženskim wuslědkom zwurazni sobudźělačerka Serbskeho instituta a předsydkka Serbskeho šulskeho towarstwa (SŠT) Ludmila Budarjowa: „Strach staršich kaž na přikład w Njebjelčicach, zo jich džěci němčinu njedonawuknu, njeje woprawnjeny. Z wědomostnym džělom dopokazujemy, zo njeje tež trjeba, tajki strach šěrić.“

### Wo prócowarju w čežkich časach

Annett Brězanec wěnowaše swój přinošk skutkowanju delnjoserbskeho fararja Kita Panka. Wón bě jako redaktor Bramborskeho Serbskeho Casnika w lětach 1852 do 1863 delnjoserbski prócowar w čežkich časach. Nadrobnje wona rozkladže, kotre čeže wón tehdy při zestajenju nowiny a jeje rozšěrjenju měješe. Tójšto kritiki Pank na přikład žnjeje, dokelž z němškich nowin powěsće

prěložowaše. Wón pak so stajnje zaso zakitowaše, zo to trjebał njeby, „by-li docš korespondentow na serbskich wsach mět“. Wědomostnica tworješe tež někotre paralele k džensnišemu časaj. Tak dyrbyše Pank runja nam džensa nimale kóžde lěto wo spěchowanske srědki za nowinu wojować. Nazornje přednošowarka přitomnym zblizi, kajke hoberke čestnohamtske džělo je redaktor Bramborskeho Serbskeho Casnika wukonjał. Wšako bě wón hłownohamtsce farar, štož tež runje mało džěla njebě.

Za swoje slědžerske džělo dósta Annett Brězanec tójšto připóznaca. „Je to dobry wudospolnjacy wobraz wo prócowarjach wosebje z Delnjeje Łužicy. Wo delnjolužiskich wótčincach wšak mało wěmy. Štož w biografiskich słownikach wo nich čitamy, je přemalo“, rjekny dr. Sigmund Musiat.

### Wobraz wo Serbach přez masowe medije nastał

Z fiktivnymi swětami na pohladnicach a ze serbskimi motiwami na nich je so dr. Marija Měrcinowa rozestajala, wobswětlije při tym stawizny a wuwice pohladnicy wot dopisnicy hač k džensa znatej fotowej pohladnicy. Tak přitomni zhonichu, zo bě so dopisnica – karta bjez kóždehožkuli wobrazu – w 19. lěstotku přesadziła. Hakle 1905 bu tak strukturowana, kaž ju džensa znajemy. Z nastacim wobrazowych pohladnicow jěwješe so na nich tež dale a wjac serbskich motiwow, předewšim narodna drasta. Na mnohich pak bě to jenož pyšenka abo připlack k němškim motiwam.

Tola tež pozitivne přikłady Měrcinowa pokaza, hdžežsteješe serbstwo w srjedzišću a napisy běchu dwurěčne. „Pohladnicy dyrbymy sej dokładnje a kritisce wobhladać“, rjekny dr. Marija Měrcinowa zjima, „rozmyslowanja wo wosebitosći serbskeje narodneje eksistencije njewotměwaja so zwjetša w zaběrje ze wšědnymi žiwjenskimy wobstejnoscimi narodnych akterow, štož by hižo na rěčnej barjerje zwěsćio. Wobraz, kotryž sej Njeserbja wo Serbach tworja, nastal hłownje přez masowe medije. Zo w tutej zwisku tak popularna a na recepciju mało žadanaj stajaca pohladnica wosebiteho wuznana nabywa, je wočiwidne.“

### Njedostatki sakskeho šulstwa

Na njedostatki při zwoprawdženju sakskeho šulskeho zakonja skedźbni dr. Cordula Ratajczakowa w swóim přednošku wo akceptancy serbsčiny mjez Němcami. Němcy našu maćerščinu akceptuja, ale njepřeja sej kontakt z njej. Tole je wuslědk naprašowanja dr. Ratajczakowej mjez šulerjemi němškich šulow Budyšina. Z pomocu grafikow a wurězkow ze zakonskich spisow pokaza wona w swóich wuwjedženjach na aktualny staw akceptancy serbsčiny a na njedostatki. Tak bě wuslědžiła, zo so wuprajenje wjetšiny – dokładnje 84 procentow wšěch woprašanych –, zo njeju hišće ženje abo jenož druhy we wučbje něšto wo Serbach aboserbskej kulturje zhonili, sakskeho šulskemu zakonjej spřečiwa. Tam rěka mjez druhim w paragrafje 2, wotrězk 3 (nic kaž mylnje w SN 2.6.2009 pisane paragraf 3 wotrězk 2), zo ma so „... na wšěch šulach w Sakskej zakladna wěda wo Serbach posredkować...“. „Zo so tole runje w dwurěčnym Budyšinje nječini, je jara škoda. Runje tu by to trěbne bylo“, pod-

šmórny referentka. Wona bě so wo tematicke tež z wučerku Budyskeje němškeje srjedźneje šule rozmołwjała, kotraž jej wobkrući, zo to w zakonju tak stej. Wučerka wopisuje problem tak, zo „móhla“ wona w nimale kóždym lětniku temowe wobłuki kaž serbsku literaturu, domiznu abo stawizny sydłenskeho ruma zaplesć. Wona pak wuzběhny hišće raz „móhla“! „... Dyrbju to mjenujcy chycć. To je z tójšto přidatnym džělom zwjazane, móžnosće tu su, ale naložena próca je hoberka...“, tak wučerka. Zwoprawdženje wotwisuje tuž wot individualnych faktorow kaž zajima a tež w sobinskeho počaha k serbstwu.

Wědomostnicu zajimowaše nimoserbsčiny we wučbje rěč we wšědnym žiwjenju. Tak praše so wona šulerjow za tym, hač měli Serbja z přistojnosće němšce rěčeć, hdyž je Němc pódla. To wotmołwištej wjac hač dwě třeciny z haj. Jenož mjenšina 12,5 procentow njeje serbsčinu wotpokazała. Mjenje (43,2%) pak sej žadaja, zo Serbja němšce dale rěča, hdyž so woni jako Němcy k rozmołwje Serbow přidruža. Tež wuprajenju, zo Serbja swoju maćerščinu naložuja, hdyž nohcedza, zo druzi něšto rozumja, přihłosuje jenož wjac hač 40 procentow. „To rěka, zo sej wjac hač kóždy třeci mysli, zo so serbsčina jeno za wuzamknjenje druhich wuziwa, jenož kóždy pjaty nječuže so wuzamknjeny“, rozložil Ratajczakowa. Akceptanca rěčneho kontakta je potajkim chětro slaba. Tuž so wědomostnica praše, hač jedna so tu wo njepřečelstwo abo hidu naprečo našej maćerščiny abo samo wo rasizm? To pak móžeše wona z ně wotmołwić. „Tule dze hłownje wo njeakceptancu kontakta ze serbsčinu. Lošo zwuraznjene to rěka, zo nimaja Němcy žane pedsudki naprečo serbsčiny, woni sej jenož žadaja, zo so Serbja po starej bikulturalnej strategiji zdžerža.“ To rěka, zo sej swět po narodnym wašnju džěla. Je to dwudžělene rěčne pasmo, za kotroz płaci: jedne rěčne pasmo = jedna rěč. Měšenje rěčow tu njeje předwidžane a tak zdobom žadny kontakt, štož zaso rěka, zo njedóndže ke konfliktej a tež žanomuhwoženju. Změna rěčneho ruma žada sej potajkim runočasnje změnu rěče. Wobě rěči na samsnym městnje njeeksistujetej.

W zjeću swóich wuslědkow pokaza dr. Ratajczakowa tež na to, zo wobsteji swět džělenja tež mjez Serbami. „Wjetšina serbskich šulerjow sej mysli, zo ma w přitomnosći Němcow němšce rěčeć, kaž je to Leoš Šatava w swóim naprašowanju wuslědžił.“ Jeje wuslědk naprašowanja mjez němškimy šulerjemi je nimale identiski z tym Šatavy mjez serbskimi šulerjemi. Wědomostnica skedźbni pak tež na to, zo słuša k tradiciji Serbow wobchadjenje mjez swětomaj, štož je často ze změnu mjena zwjazane. „W pozitivnym zmysle skiča tuta strategija mjenšiny škitany rěčny rum. Plaćizna toho pak je njeakceptanca zwonka škitaneho ruma.“ Mjez tym pak so po měnjenju Ratajczakowej něšto hiba. Projekt Witaj je staru tradiciju džělenych swětow přewinyl a město Budyšin rozmysluje wo tym na němškej zakladnej šuli serbsku rjadownju zarjadować. Tež wjacerěčnosć w regionje přinošuje k změnje procesa džělenja swětow.

Na kóncu swójeho přednoška namołwi dr. Cordula Ratajczakowa wšitkich přitomnych, na dalewjedženju procesa k lěpšej akceptancy serbsčiny sobu džělać, zo by nastał „nowy interkulturalny přichod Łužicy“.

Janek Wowčer



Dr. Cordula Ratajczakowa (nalěwo) wuwabi ze swóim přednoškom wo akceptancy našeje maćerščiny mjez němškimy šulerjemi diskutuju, kotruž nawjedowaše prof. dr. Dietrich Šořta.



Nimo studentow a doktorandow su tež sobudźělačerjo serbskich zarjadnišćow a dalšich zajimcow – mjez nimi Marhata Delenkowa, Šenec, dr. Ludwig Ela a dr. Jana Šolčina – přednoški swóich kolegowkow kedźbnyje scěhowali.